

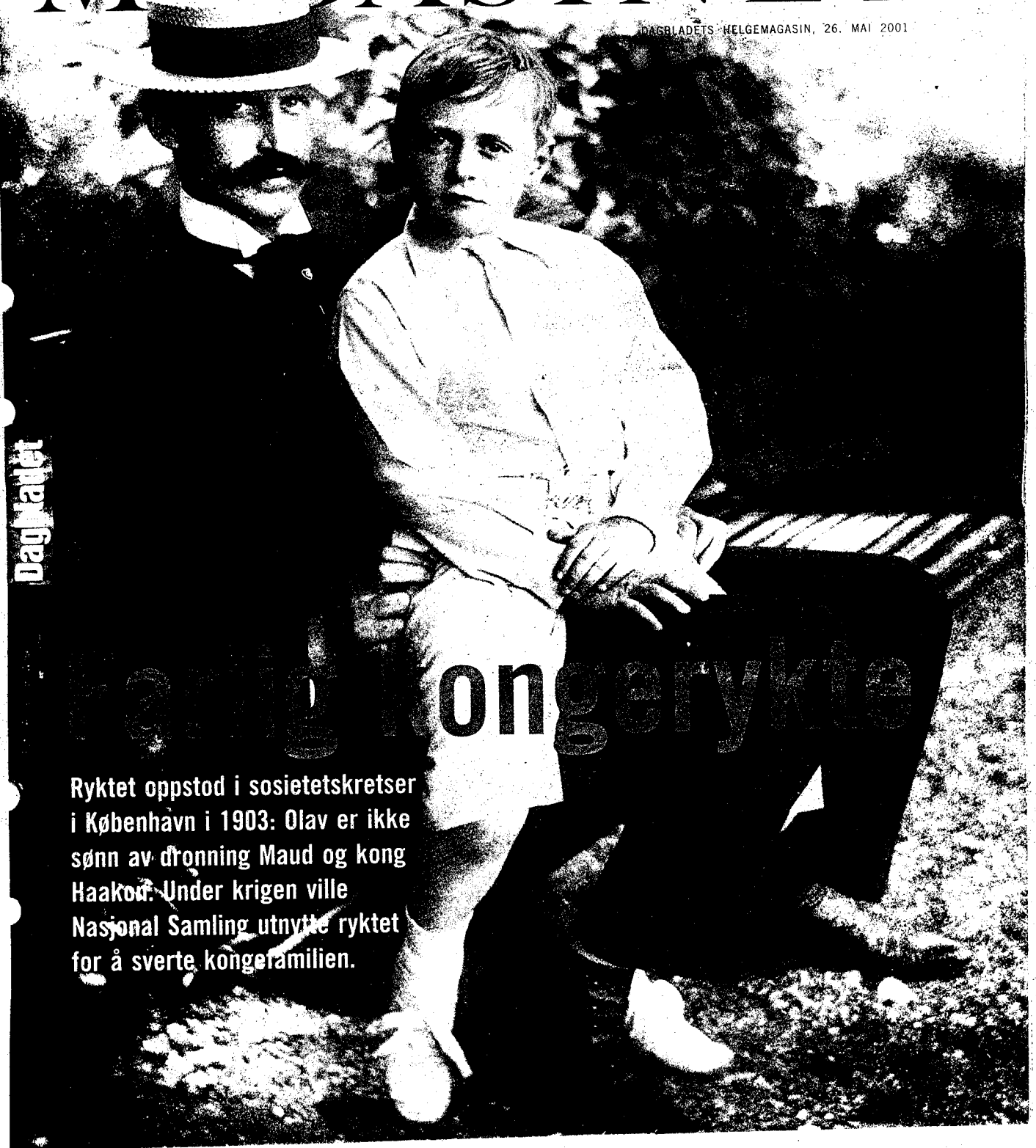
MAGASINET

DAGBLADETS HELGEMAGASIN, 26. MAI 2001

Dagbladet

Olav kongeriket

Ryktet oppstod i sosietetskretser i København i 1903: Olav er ikke sønn av dronning Maud og kong Haakon. Under krigen ville Nasjonal Samling utnytte ryktet for å sverte kongefamilien.

KONGESLADDER

TEKST: ULF ANDRÉ ANDERSEN OG HANS FREDRIK DAHL FOTO: METTE RANDEM

Likvidert: NS-mannen Knut Knutson Fiane ble drept av norske motstandsfolk. De var engstelige for at innholdet i veska hans kunne skade kongefamilien. Foto: Hjemmefrontmuseet

21. september 1944, Majorstua, Oslo, klokka er 8.10: En skuddserie flerrer lufta av dokumentene han hadde i veska. NS-mannen Fiane skulle fortelle det norske

Ryktet som svei

– FIANE HADDE SANNSYNLIGVIS akkurat vært i Danmark og samlet inn materiale om kong Haakon og dronning Maud. Ryktet om at dronning Maud ikke var kronprins Olavs mor, bare hans adoptivmor, hadde sitt utspring i de finere kretser i København før unionsoppløsningen i 1905. Med disse opplysningene skulle Nasjonal Samling underminere populariteten til kongefamilien under krigen, forteller den tidligere lederen for Milorgs sabotasjegruppe i Oslo, historiker Svein Blindheim, som selv var i nærheten da Fiane ble skutt.

– I tillegg mente NS at opplysningene kunne forklare hvorfor kong Haakon opp mot 9. april førte en personlig utenrikspolitikk bak Stortingets rygg.

Blindheim sier at likvidasjonen av Fiane den dag i

dag framstår som mystisk. I 46 år har et slør hvilt over saken. Og forhistorien – ryktet om den kongelige hemmeligheten – går 100 år tilbake i tid.

Folk stanser opp ved mannen som ligger død utenfor Majorstuveien 18 i Oslo. De er nysgjerrige på hva som er skjedd. Den døde er ille tilredt. Han ligger på magen, skutt i ryggen med dum-dum-kuler. Statspolitiet kommer raskt til stedet, sperrer av området og sikrer seg vitner. En som har sett det hele, er professor i russisk, Olaf Broch. «Det var et celebret mord jeg så på,» sa han, «en politisk likvidasjon av en viss rang.»

NÅR FIANE DENNE MORGENEN, 21. september 1944, sier

farvel til sin kone Alfhilde hjemme i Maries gate 12 for å gå til kontoret, er han nettopp kommet tilbake fra et besøk i København. I dokumentveska legger han papirer han har med seg derfra. Han stapper også ned en pengesum, og rimeligvis også rapporten fra avhøret av forhenværende sykepleierske Johanne Gunderud.

Knut Knutson Fiane hadde hele livet vært en ivrig republikaner. Han likte dårlig at Norge hadde fått en dansk prins til konge og en engelsk prinsesse til dronning. Fiane var en aktiv deltaker i mål- og norskdomsrørslas organisasjoner, tidligere styremedlem i Noregs Mållag og formann i Bondeungdomslaget i 1930-åra. En flott, høyreist mann med brennende engasjement for undertrykte folk og minoriteter. «En

Rykter: Helt fra Olav ble født har ryktene sagt at Kong Haakon og dronning Maud ikke var foreldrene hans.

Foto: Anders B. Wilsø

To menn løper av gårde. Knut Knutson Fiane faller i bakken. Død, på grunn folk at kronprins Olav ikke var barn av dronning Maud og kong Haakon.

Det kongehuset

rakryggja og heilstøypt idealist.» ble det sagt av en kollega i Mållaget, professor Arne Bergsgård. Men – medlem av Nasjonal Samling.

Under okkupasjonen fikk Fiane anledning til å følge opp sitt republikanske standpunkt da han ble medlem av Granskingskommisjonen av 1943. Undersøkelseskommisjonen ble etablert av Quisling for å komme til bunns i Nygaardsvold-regjeringens og særlig kong Haakons rolle under forspillet til 9. april 1940.

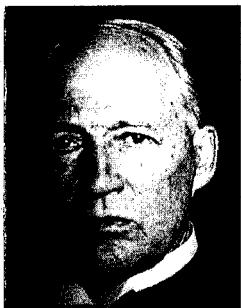
QUISLING OG NS-LEDELSEN mistenkte engelskmennene for å ha brukt det angivelige forholdet; at daværende kronprins Olav ikke var barn av kongeparet, til å presse kong Haakon enda sterkere over på en-

gelsk side enn han allerede var. Kommisjonen, som ble ledet av Quislings nære medarbeider, jussprofessor Hermann Harris Aall, samlet dokumenter og informasjon i Norge og Danmark som skulle stille kongefamilien i dårlig lys. Dessuten ble det gjort bevisopptak, rettslige avhør av vitner som hadde plikt til å svare på kommisjonens spørsmål.

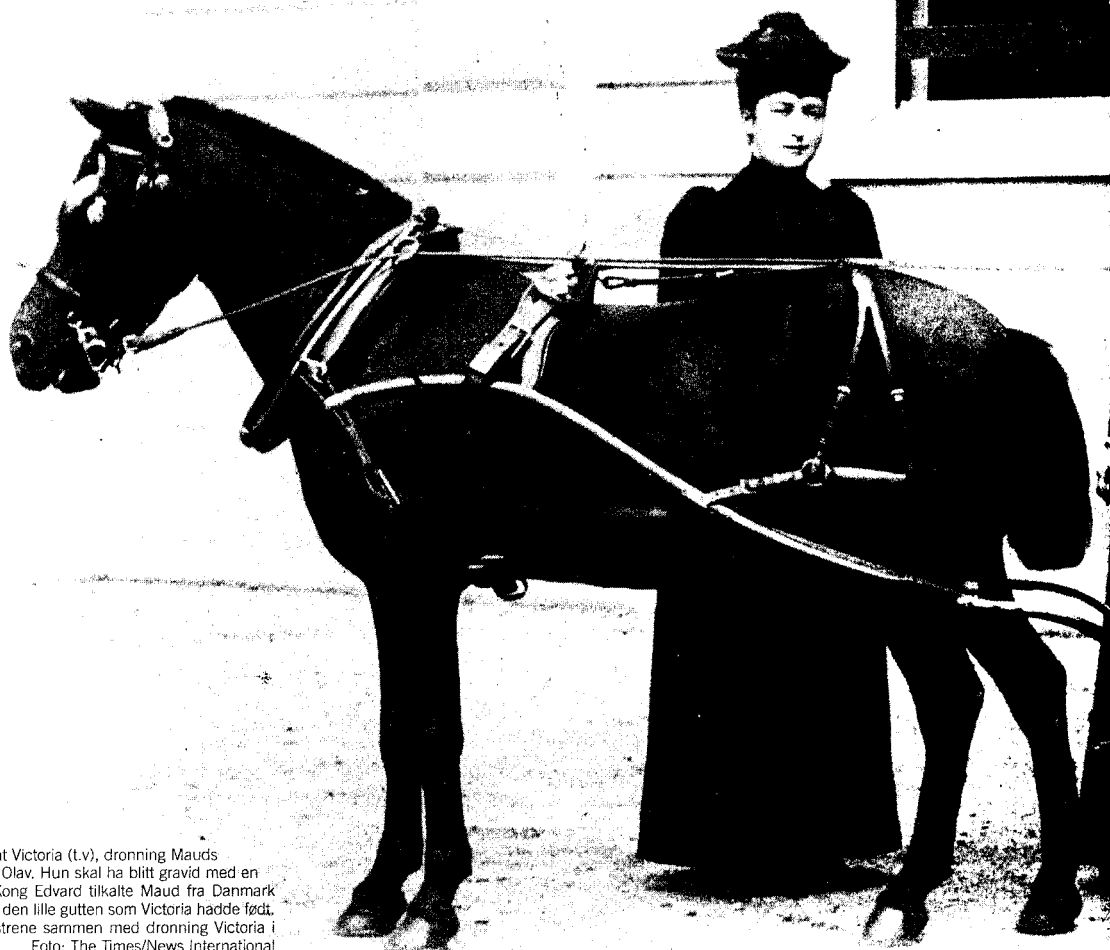
Sykepleier Johanne Gunderud er en av granskingskommisjonens aller mest interessante vitner.

Gunderud var fire måneder tidligere blitt innkalt til avhør i kommisjonen. Hun avla ed og fortalte i detalj hvordan ryktene rundt kong Haakon (prins Carl) og dronning Maud hadde oppstått i selskapslivet i København i 1903. Kommisjonens medlemmer spisset ører da de hørte hennes vitneprov:

«Vitnet forklarer at hun tidligere i en årrekke hvert år var en del i København hos sin venninde etatsrådinne Bloch, og gjennom henne deltok i selskapslighet. Det år Norges krone ble tilbudt prins Carl av Danmark, var således vitnet i København. Hun vanket da, som i øvrige år, i en krets som stod den danske kongefamilien nær (...) I tiden omkring det norske kongevalg var prinseparet Carl og Maud dagens samtaleemne. Vitnet hørte fortalt at prins Carl ikke ville motta tilbudet fra Norge p.g.av at prinsesse Maud vegret seg. Danskene fant det galt av Carl at han ødela sin fremtid for hustruens skyld, og var forarget over at Maud hindret mannen i å bli konge. Maud ville helst være privatmenneske. Hun var ansett for å være sky. Vitnet antar at dette var en av årsakene til at ▶

Ville svekke monarkiet: Vidkun Quisling og NS-ledelsen ønsket å svekke populariteten til kongefamilien. Hermann Harris All ledel kommisjonen som skulle dokumentere ryktene om at Olav ikke var kong Haakon og dronning Mauds sønn. NS-mannen Knut Knutson Fiane ble skutt av norske motstandsfolk før han rakk å vitne.

Søstre: Ryktene sa at Victoria (t.v.), dronning Mauds søster, var moren til Olav. Hun skal ha blitt gravid med en engelsk sjøoffiser. Kong Edvard tilkalte Maud fra Danmark som måtte adoptere den lille gutten som Victoria hadde født. Her er de to søstrene sammen med dronning Victoria i 1892. Foto: The Times/News International

► Maud ikke vilde til Norge som dronning, men når hun vegret seg, var det også på grunn av den lille prinsen. Hun var jo hans adoptivmor.»

DET VAR DISSE SENSASJONELLE OPPLYSNINGENE Fiane ble sendt til Danmark for å undersøke nærmere.

Siden Danmark også var okkupert av tyskerne, var det ikke problematisk for Fiane å få tilgang til danske arkiver. Hvem han ellers oppsøkte, vet man ikke. Høyst sannsynlig forsøkte han å finne ut av kretsen rundt statsrådinne Bloch, som blant annet talte flere navngitte sjøoffiserer.

Mens Fiane var i Danmark, fikk kommisjonen i Norge uventet hjelp av tyskerne.

Dette skal ha skjedd en dag i 1944 i Gamle Aker kirke i Oslo: To professorer i medisin, tilkalt fra Tyskland, meldte seg for å inspisere dronning Mauds sarkofag.

Maud døde seinhøsten 1938 i England. Hun ble fraktet til Norge og stedt til hvile på Akershus festning 9. desember. Da krigen kom til Norge seksten måneder senere, ble sarkofagen av sikkerhetsgrunner flyttet fra Akershus, som jo var militært område og bombeutsatt. I festskriftet til Gamle Aker kirkes 900-årsjubileum er dette framstilt slik: «Med samtykke av de tyske myndigheter som hadde bemektiget seg Akershus, ble så håren den 19. april ved 12-tiden overført til krypten. Denne ble i de følgende dager innrettet som et lite kapell med et par sølvlysestaker, et hengende krusifiks» (s. 74).

Flyttingen ble ikke meldt offentlig, men var allment kjent i kirkelige kretser.

Hva skjedde med dronningens legeme i krypten? Kirkens eget festskrift slår triumferende fast at det lå trygt: «Hva nå med dronning Mauds sarkofag, overført fra Akershus til Gamle Aker kirke i april dagene 1940? Den fikk ikke nazistene tak i. Da de nye herrer marsjerte inn i kirken greide noen få medhjelpere ved mot og snarrådighet å stenge luken som førte ned til krypten fra korgulvet. Først da frigjøringen kom ble den boltede luken åpnet» (festskriftet s. 77).

Men er det egentlig sannsynlig at tyskerne virkelig kunne hindres tilgang til dronning Mauds legeme, hvis de først ville undersøke det?

56 ÅR ETTER KRIGEN SITTER PER BRADLEY I STUA SI i Waldemar Thranes gate i Oslo og tenker tilbake på hva som skjedde. Per Bradley er i dag pensjonert lege etter allmennpraksis i Nord-Norge og Bærum. Under krigen var han frontkjemper på Leningrad-fronten, ble såret ved Uritsk og kom på lasarett ved Riga. Derfra ble han dimittert og hjemsendt. Tilbake i Oslo ble han byråsjef i etterretningskontoret under partiminister Rolf Jørgen Fuglesang, en nøkkelstilling i NS' vel utbygde system av hemmelige tjenester. Fuglesang var på sin side Quislings nærmeste medarbeider, utpekt som hans etterfølger. Bradley husker ennå tydelig hvordan han fikk vite om obduksjonsrapporten fra de to tyske professorene i medisin. Det skjedde da han en dag ble innkalt til partiministerens kontor.

– Dette må du vite, sa Fuglesang til ham.

– Det er hendt noe alvorlig. Tyskerne har forlangt adgang til gravkammeret til dronning Maud. Resultatet er denne obduksjonsrapporten.

Bradley forteller at rapporten fra de to tyske professorene inneholdt tre konklusjoner: Liket var dronning Mauds. I hun hadde aldri født barn. Keisersnitt var ikke foretatt.

– Rapporten var låst ned i safen til Quisling, forteller Bradley.

På spørsmål om han selv noen gang møtte de tyske professorene, er svaret:

– Nei.

– Hvordan kan du da vite at obduksjonsrapporten er sann?

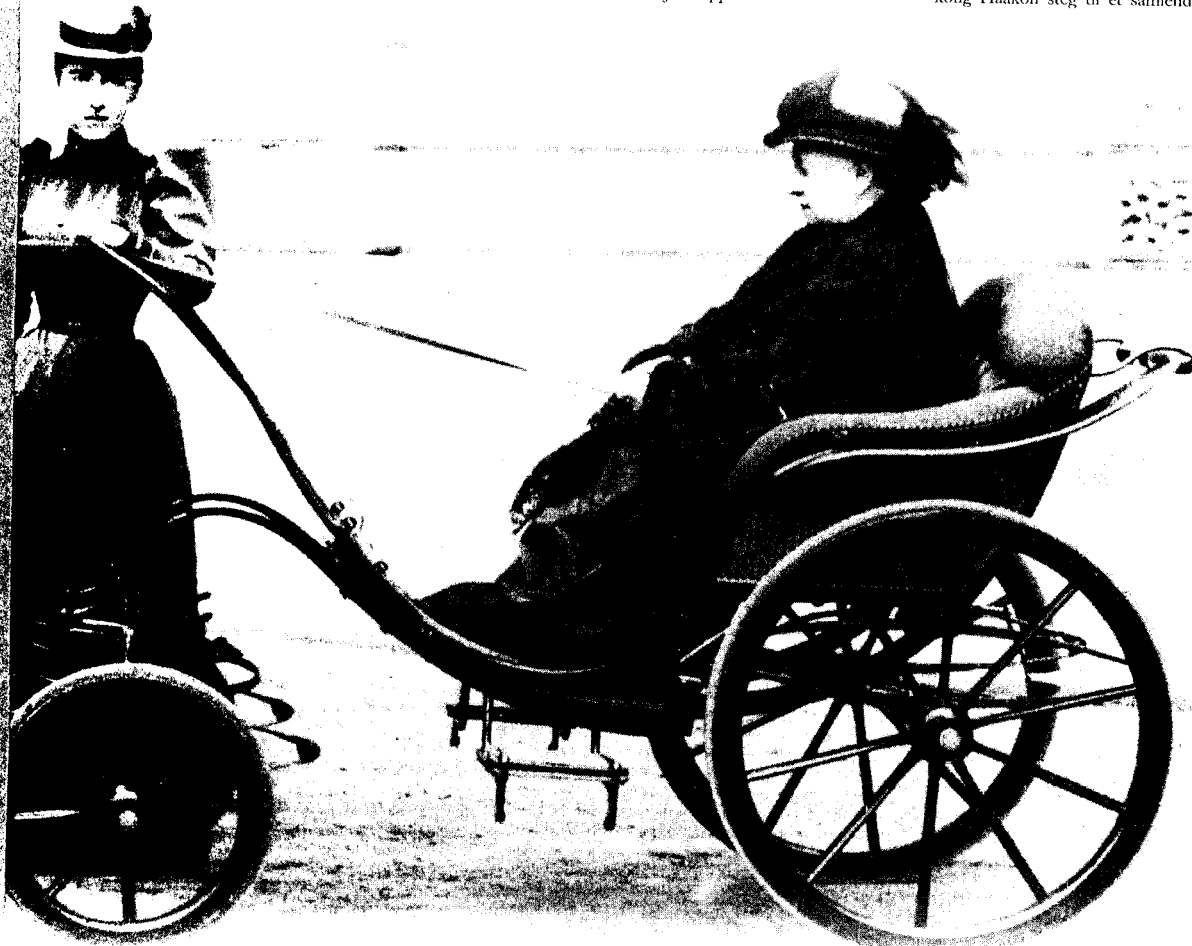
– Det er jeg ikke sikker på. Jeg forteller bare det jeg hørte den gang.

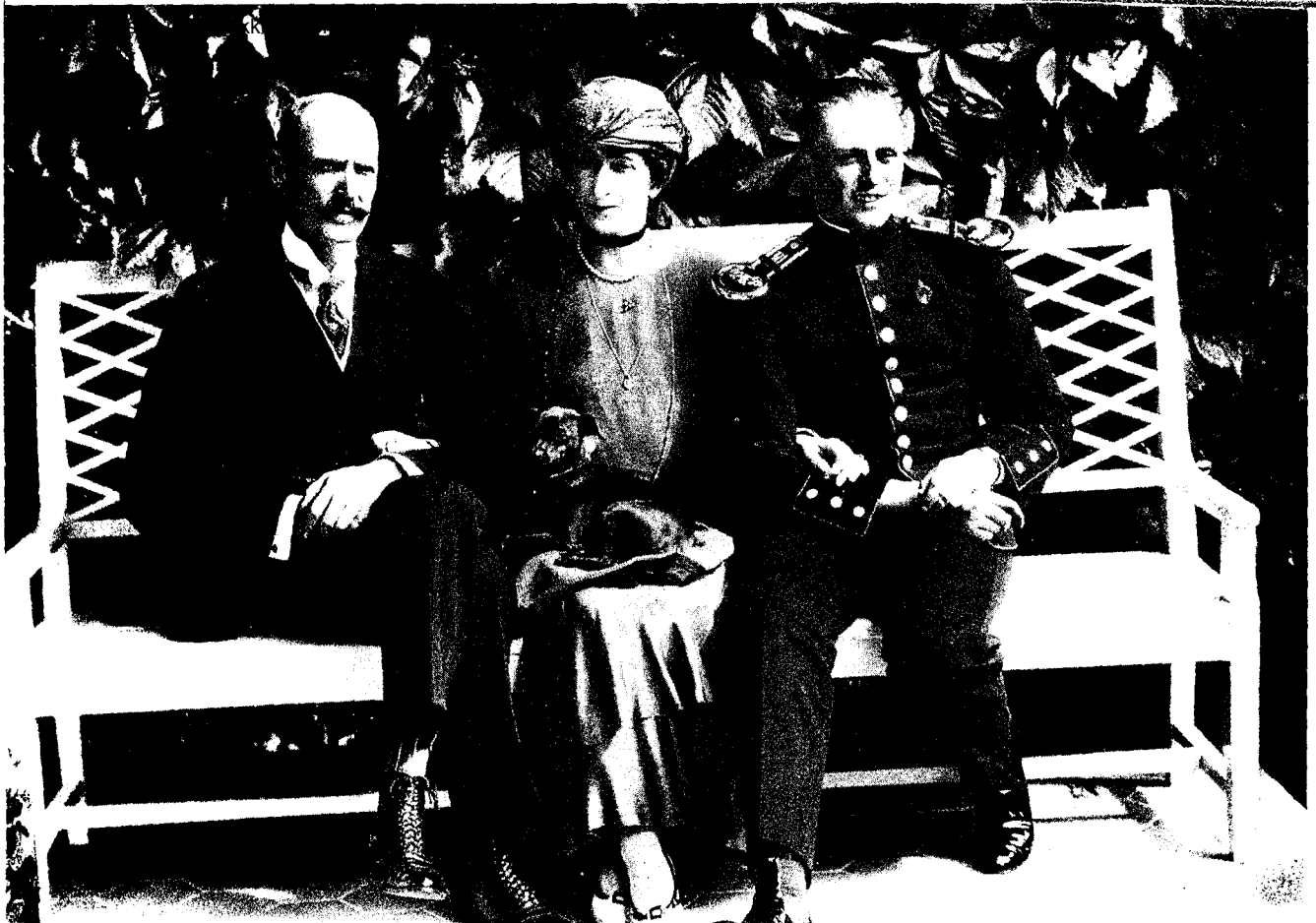
– Hvorfor offentliggjorde da ikke Quisling rapporten?

– Quisling mente at den ville krenke privatlivet og familielivets fred. Quisling var positivt innstilt til kongefamilien under hele krigen og ville ikke svarte deres navn. NS-føreren ville jo hele tida at kong Haakon skulle komme tilbake til Norge, hevder Bradley.

Han vet ikke hvor rapporten eventuelt tok veien etter krigen.

MEN HER HUSKER IKKE BRADLEY ALT. Det er riktig at Quisling i 1940 gjorde mye for å få Haakon VII tilbake til Oslo, og at han i begynnelsen trådte forsiktig i kongespørsmålet. Men våren 1941 snudde han. Kongen satt nå i London. Og Storbritannia førte krig mot Norge. Quislings utfall mot «den forhenverende kongen» ble nå kategoriske. Kongen var en sviker, en britisk lakei, en fiende av sitt eget land. I takt med at kong Haakon steg til et samlende symbol i mot-

Likhet: Den seinere kong Olav likner angivelig så lite på sin mor og sin far at det har vært brukt til å underbygge ryktet. Men disse fotografiene fra kronprins Olavs myndighetsdag i 1924 forteller noe annet. Likheten mellom far, mor og Olav som ung mann er påfallende. Foto: Anders B. Wilsø

► standsopinionen, ga Quisling stadig mer gass i angrepene. Han ville demonstrere for all verden at kongen hadde forrådt Norge, ja at han hele tida hadde hatt hemmelige forbindelser med Storbritannia.

«Detaljene i dette landsforræderske spill vil bli gjenstand for noiaktig utredning,» sa Quisling, og annonserte opprettelsen av et sakkyndig utvalg, en kommisjon, i april 1941. Verken da eller seinere la han skjul på at han ventet store avsløringer fra kommisjonen. Han kunne ha grunn til det, ettersom han fulgte nøye med i arbeidet så snart kommisjonen kom i gang, og leste vitneavhørene. Men Quisling brukte aldri rapporten fra den påståtte obduksjonen. Resultatet av den medisinske undersøkelsen skal likevel ha blitt sendt til samtlige 19 fylkesførere i Nasjonal Samling, hemmeligstemplet som strengt konfidensielt. Ifølge Norgesdokumentasjon i Sandefjord, en institusjon som i løpet av 1990-tallet har samlet mange nye opplysninger om okkupasjonen, har tre nålevende personer lest dokumentet.

Per Bradley kjente Fiane godt og beskriver ham som en kunnskapsrik person. I perioder møtte han Fiane nesten hver dag, fordi han ofte var på kontoret deres på Rådhusplassen. Det var da Fiane arbeidet som travlest med kommisjonsspørsmål. Til daglig skjøttet han sitt embete som trafikk sjef i Telegrafverket (nå Telenor) med kontor i Telegrafbygningen i Kongens gate.

17. Mai 1944: en vanlig arbeidsdag i det NS-styrte Norge. Det slages fra offentlige bygninger, men alle «demonstrasjoner» er forbudt. Håndflagg er ikke tillatt, merker eller farger som skal bringe tanken hen på kong Haakon og hans hus, er strengt forbudt og medfører umiddelbart arrestasjon.

Fiane forlater kontoret. Han skal på møte i kommisjonen.

Det er denne dagen Johanne Gunderud sitter i vitneboksen. Hun forteller inngående om ryktene rundt fødselen til lille Alexander – Olav, som han ble omdøpt til, da han ble kronprins av Norge i 1905.

DENNE ALEXANDER VAR EGENTLIG SØNN AV prinsesse Victoria, Mauds søster, og en engelsk offiser, forteller Gunderud. Det hadde oppstått et kjærlighetsforhold mellom disse to, og de ville gifte seg, men parlamentet nektet. Da Victoria fortalte sin far kong Edvard VII at hun ventet barn, telegraferte Edvard straks til Maud i København og befalte henne å komme til England. Her ble hun så fortalt hva hun skulle gjøre: at hun måtte adoptere det barnet som søsteren ville komme til å føde i dølgsmål. Victoria ble på et passende tidspunkt erklært syk, Maud ble på ny kalt til England, og den 2. juli 1903 erklærte de kongelige engelske livleger at Maud, den kommende dronning av Norge, hadde født en sønn på Appleton House.

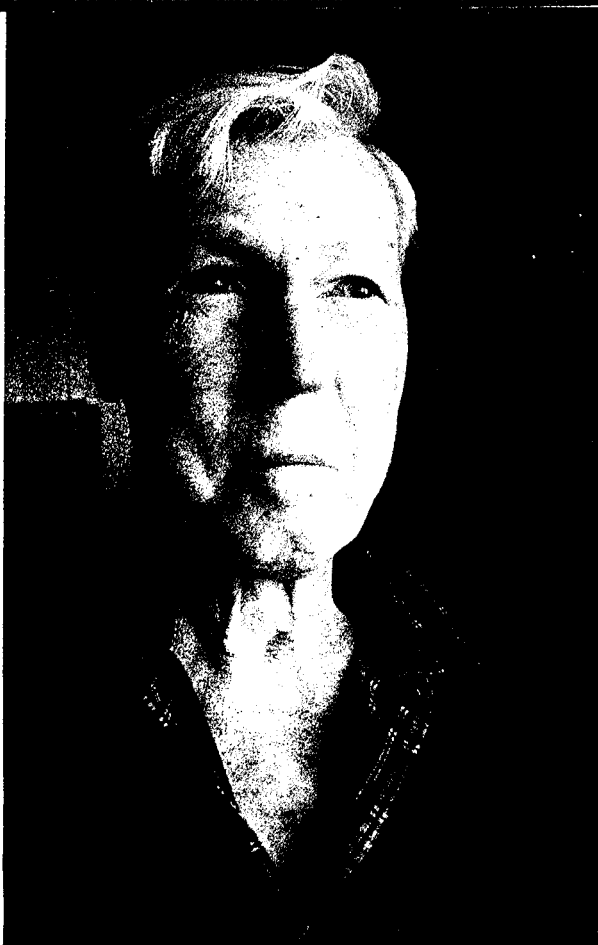
«I Danmark visste man ikke annet enn at Maud var syk,» fortalte Gunderud i kommisjonen. «Da det ble sendt melding om at Maud hadde fått en gutt, vilde en krets dansker forhindre videre kunngjøring av dette, fordi de mente det måtte være løgn. Det var av danske læger konstatert at Maud ikke kunde få barn. Det ble fra dansk hold gitt uttrykk for dette overfor meldingen fra England. Deretter ble det svart tilbake fra engelsk side at det var foretatt keisersnitt, og det var et så vanskelig tilfelle at danske læger ikke kunde foreta det.»

Gunderud forteller videre at historien var vel kjent i de kretser hun vanket i i København. Folk visste hva

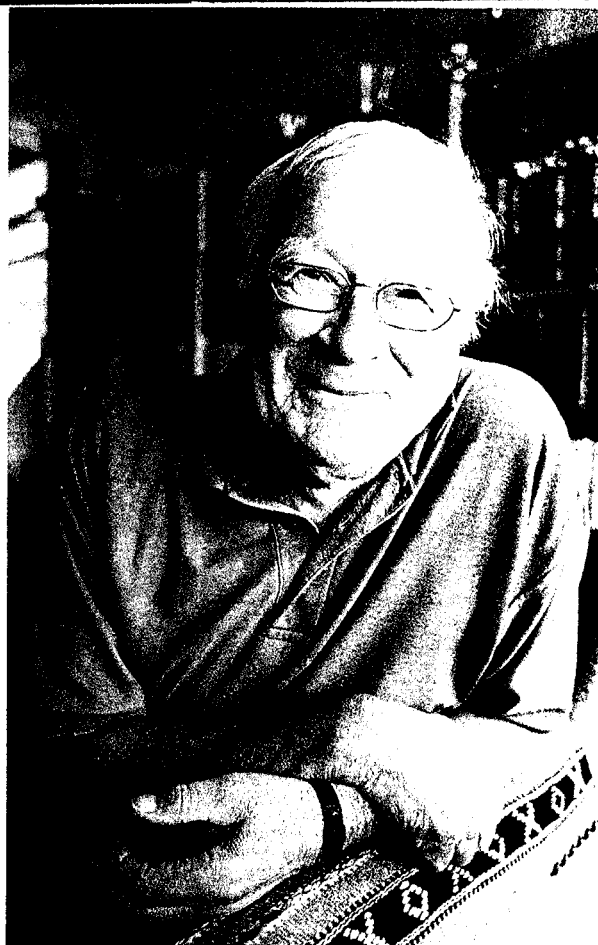
som hadde foregått, og de kunne bekrefte hva hun selv hadde hørt. «Det var almindelig kjent innen overklassen at prins Alexander ikke var Mauds sønn,» forsikret hun under eds ansvar.

Formannen i kommisjonen, professor dr.juris. og dr.philos. Herman Harris Aall, leder avhøret. Han lytter til de fascinerende detaljene, men ønsker å sette dem inn i en større sammenheng. Han vil til bunns i hva som egentlig skjedde i april dagene 1940. I dette har han så langt fått støtte av Quisling, men han har møtt motstand fra tyskernes rikskommissær i Norge, Josef Terboven. Terboven er negativ til gransking, eller rettere sagt: til gransking i regi av NS. Han mener at en kommisjon av Aalls type vil komme utenrikspolitiske spørsmål for nær, og norsk utenrikspolitikk skal drives fra Berlin, ikke fra Oslo. Terboven har derfor trenert opprettelsen av kommisjonen. Men Quisling og Aall gir seg ikke. Aall bringer til og med saken inn for Hitler. Under Knut Hamsuns besøk i Tyskland sommeren 1943 får der Führer forelagt spørsmålet om ikke en kommisjon under dr. Aall kunne få ta opp sitt arbeid uten innblanding av rikskommissæren. Naturligvis, svarer Hitler, sett i gang, «en statsdomstol» som dette har han ingen ting imot. Tre måneder etter er Aall og hans medlemmer i virksomhet. «Det glæder meg at de har fått i stand den kommisjonen Deres,» gratulerer Hamsun fra Norholm.

Knut Knutson Fiane har sagt farvel til Akhilde. Han går ned trappene i Maries gate 12. I veska ligger altså dokumentene. Det er dem det gjelder. Idet han segner om på fortøuet kl. 8.10, går attentatmennene bort til ham, åpner veska og tar med seg innholdet. Når folk samler seg rundt den livløse mannen er dokumentene om Maud og Haakon forsvunnet. For bestandig.

Kjente til arbeidet: Per Bradley er en av de få gjenlevende NS-medlemmene som har sett den tyske obduksjonsrapporten.

Sentral: Svein Blindheim var lederen for Milorgs sabotasjegruppe i Oslo. Han tror at Fiane kan ha blitt drept på grunn av informasjonen han hadde om kongefamilien.

Gjennom hundre år har det blitt fortalt at prins Alexander, den seinere kong Olav, ikke var sønn av dronning Maud og kong Haakon VII. Fornemme dansker rundt århundreskiftet sladret om det unge prinseparet Maud og Carl i Bredegade, som hadde hjulpet prinsesse Victoria ut av ulykken. Historien ble plukket opp av mellomkrigstidas norske republikanere, som en pikant detalj fra rojalismens bakside. Mann og mann imellom i Quislings parti vokste ryktet til en påstått dokumentert sannhet. Det var kjærkomment i denne krets; å kunne avskrive kongehusets legitimitet en gang for alle. I alle år siden er historien blitt fortalt, i fine selskaper i hovedstaden. «Har De hørt at ...» De fleste har hørt. Fortellingen om den kongelige skandale driver rundt som en underjordisk vandrehistorie, umulig å motbevise fordi den aldri er brakt til overflaten, det eneste sted der den kunne avkreftes.

ER HISTORIEN SANN? Dagbladet kjenner ikke til at det finnes ett eneste bevis i så måte.

Om prinsesse Victoria, Mauds søster, er det riktig nok kjent at hun var glad i Norge og betatt av Fridtjof Nansen, kanskje til og med så betatt at hun var forelsket i vår nasjonalhelt. Men mor til kong Olav? Det angivelige forholdet til den britiske offiseren er aldri bekreftet. Ryktesmedene kan vise til at Victoria ikke fulgte med på sin far Edvard VII's årlige cruise våren og forsommeren 1903. Det kunne kanskje tyde på noe. Men den 17. juni samme år, bare tre uker før prins Alexander så verdens lys, meldte den engelske avisa The Times at prinsesse Victoria var med og kastet glans over Ascot-stevnet denne dagen. Hvordan hun høygravid skulle ha siddet i vogn nummer to i den kongelige kortesje fra Windsor Castle til Ascots

veddeløpsbane og tatt del i det intenst oppvartede kongelige følge hele dagen, synes gåtefullt.

Om Maud, på sin side, har det vært sagt at hennes figur er for smal, kroppen for ungpiketynn, til at hun kan ha født barn. Men Anne Kjellberg ved Kunstinstrimuseet, som har gransket både dronningens biografi og hennes garderobe, avviser at det skal ha vært annet enn et normalt svangerskap og en reell fødsel i tilfellet Maud. Et foto av Maud i gravid tilstand skal foreligge i de kongelige arkiver i Windsor, og vil sannsynligvis bli publisert i Tor Bomann-Larsens forestående kong Haakon-biografi. Det skal også finnes private brev fra dronning Maud til den nære familien der hun forteller at hun er bekymret over at hun ikke er blitt helt frisk igjen etter fødselen.

Men likheten, har det vært sagt, likheten er jo ikke til stede! Den seinere kong Olav likner angivelig så lite på sin mor og sin far at det har vært brukt til å underbygge ryktet.

Til dette er å si at fotografiene faktisk forteller noe annet. Portrettene fra da Anders B. Wilse slapp inn på Bygdøy Kongsgård sommeren 1911 for å fotografere kongefamilien, og igjen sommeren 1917 da han tok en rekke bilder av de tre, viser så stor likhet mellom far, mor og barn at også denne myten faller. Det kan nok være at den voksne kong Olav i mindre grad liknet sine foreldre. Men Wilse gjorde det helt tydelig. Fotografens glassplater kan ikke lyve om slektskapet her.

Knut Knutson Fianes lik fraktes bort av ambulansesersonalet. Statspolitiet avslutter åstedsgranskingen. Blodflekkene på fortauet av Majorstuveien skrubbes vekk. Snart går folk over stedet som ingen ting var hendt.

HVORFOR MÅTTE FIANE DØ? I illegale aviser sommeren og høsten 1944 het det at Fiane var en farlig angiver, hvilket skal ha vært årsaken til at han måtte likvideres. Også et par interne Milorg-rapporter fra samme tid, offentliggjort av Arnfinn Moland i boka «Over grensen» (1999), tyder på at noen i motstandsbevegelsen ivret for likvidering av denne grunn.

Men de som kjente Fiane tror ikke på dette. Professor Arne Bergsgård avviste etter krigen at dette kan ha vært årsaken. Han gikk inn for rettslig gransking av likvidasjonen, men vant ikke gehør, enda han selv satt i den prestisjefylte Undersøkelsskommissjonen av 1945, den som skiftet sol og vind over regjeringen Nygaardsvold og andre norske politikere.

Per Bradley ler når han blir konfrontert med påstanden om at Fiane skal ha vært angiver under krigen. Også Riksadvokaten har siden gått bort fra den offisielle versjonen om angiveri, og innrømmet at opplysninger om dette ikke finnes i påtalemyndighetens arkiv. Milorg-lederen Jens Chr. Hauge har i stedet sagt at det var frykten for at Fiane skulle avsløre telefonavlyttingen som Milorgs Sikringstjeneste drev overfor tysk og norsk politi, som førte til at han måtte tas av dage. Men også denne forklaringen er beheftet med usikkerhet. Heller ikke Moland kan gi noe belegg for at dette var årsaken.

Alfhilde Fiane, som døde i fjor, fikk aldri den reddegjørelse for hvorfor mannen ble likvidert som hun siden 1944 strevde for å få. Hun gikk til politiet, hun skrev til Stortinget. Men ingen har kunnet fortelle henne grunnen. ●

h.f.dahl@media.uio.no
uaa@dagbladet.no